

AIRE SERRANO, AGUA EN LA MANO. GARBELLADA DE REFRANYS CASTELLANS I CATALANS AMB NOMS DE VENTS*

JOSÉ ENRIQUE GARGALLO GIL / JOAN FONTANA I TOUS

(Universitat de Barcelona)

BADARE, la *Base de datos sobre refranes del calendario y meteorológicos en la Romania*,¹ en funcionament des de l'any 2006, comptava a finals de juny de 2012 amb 11.429 fitxes de refranys, els quals s'agafen, de manera sistemàtica i fidel, de fonts escrites publicades a l'últim segle i mig. D'una banda, se n'ofereix, sempre que no es tracti de refranys castellans, la traducció literal a aquesta llengua. D'altra banda, s'hi inclouen oportunament gloses o aclariments de la font original, així com també comentaris addicionals que pertanyen a l'investigador de BADARE.

El web permet quatre tipus de cerques, per separat o combinades:

(1) Cerca textual, gràcies a la qual podem rastrejar seqüències (ja siguin paraules, sintagmes, o bé fragments majors o menors) a les caselles de «text», «traducció literal», «glossa» i «comentari».

(2) Cerca per llengües (una, dues, tres o totes les de la base). Així, és possible, com hem fet nosaltres per a aquesta comunicació, realitzar una cerca acumulada de refranys en castellà i català, que ens donarà un resultat de 4.047 refranys, o, dit d'una altra manera, el 35,4% del total.

(3) Cerca conceptual: inclou, pel cap baix, una referència meteorològica, que és la *conditio sine qua non* per acceptar un refrany a BADARE. Al seu torn, aquesta cerca es distribueix en tres àmbits temàtics: *Cronologia*, *Meteorologia*, i un calaix de sastre anomenat *Àmbit temàtic general*, on tenen cabuda aspectes com ara la lluna, les estrelles, els animals, els objectes quotidians, els punts cardinals...

(4) Cerca per fonts bibliogràfiques: igual com a l'hora de treballar amb llengües, és possible centrar-se en una, dues, tres fonts, o bé totes alhora.

* Aquest treball s'emmarca dins del projecte *Paremiologia romance: refranes meteorológicos y territorio (ParemioRom)*, de referència FFI2011-24032, finançat pel Ministeri d'Economia i Competitivitat. Agraïm a Noelia Nogueiro Braña la seva inestimable i venturosa ajuda.

1. S'ha allotjat des de la seva creació al web <<http://stel.ub.edubadare/>>. Amb el nou projecte *ParemioRom* (cf. la nota anterior), des de l'any 2012 es pot consultar dins del web <<http://stel.ub.edu/paremio-rom/>>.

Arribar als «vents» de la base de dades és possible a través de dos camins:

(A) A través de la cerca conceptual, dins l'apartat *Meteorologia*, seleccionem *noms de vents* i arribem a una àmplia subcategoria on, entre d'altres, trobarem el *levant* i el *ponent* de què tractarem tot seguit (vegeu el punt 1).

(B) També podem partir de l'apartat *Meteorologia* de la cerca conceptual, seleccionant 'vent', bo i combinant-ho, dins l'apartat *Àmbit temàtic general*, amb els *punts cardinals*; o bé sumem la mateixa categoria 'vent' de *Meteorologia* amb territori de l'*Àmbit temàtic general*, i ens apareixen, entre d'altres, les opcions de *mar* i *mntanya*. Per últim, sense moure'ns de la cerca conceptual per 'vent' a *Meteorologia*, hi afegim la categoria *Topònims* a l'*Àmbit temàtic general*.

Per això, a l'hora de cercar-hi un vent, cal establir una distinció conceptual entre:

a) *Noms de vents* pròpiament dits (*levant*, *ponent*) o bé *noms de vents* creats a partir de la substantivació d'un adjectiu com ara *gallego* (vegeu el refrany núm. 62).

b) 'Vent' i designacions de tipus genèric (*brisa*, *remolí*).

c) La combinació d'una cerca conceptual, a partir de la categoria 'vent' de *Meteorologia*, sumada a la cerca textual d'un complement de nom com, per exemple, «de port» que ens donarà com a resultat el vent de port del refrany núm. 18.

Els vents i llurs noms penetren en la mitologia i la literatura de tots els temps, i troben ressò igualment en la cultura popular. Aquesta garbellada de refranys castellans i catalans amb noms de vents que ací oferim, extreta de la base de dades BADARE, pretén de confrontar dues llengües germanes que comparteixen el vincle essencial de la romanicitat — així, en determinades designacions de vents — i una mirada a l'entorn que inspira motivacions afins pel que fa al territori, l'entorn, les creences, la meteorologia popular. Transcrivim en primer lloc cada refrany, donem a continuació les fonts de procedència, traslladem en alguns casos passatges explicatius a partir dels corresponents originals, i afegim oportunament qualche comentari de la nostra collita.

1 ROSA DELS VENTS

Els dos punts cardinals per on es lleva i es pon el sol motiven les designacions dels tipus lexicals *levant/levante* i *ponent/poniente*.

1.1 Llevant

1) «Llevant bufador, | pluja en abundor» (Sanchis 1952: 43, núm. 138). Al DCVB (s. v. *llevant*, lletra *a*), sense la barra vertical.

2) «Aire de levante, agua delante» (Martínez Kleiser 1989 [1953]: 731, núm. 63.687).

3) «Norte en verano, levante en la mano» (Martínez Kleiser 1989 [1953]: 730, núm. 63.616).

4) «Sol con barba, levante o agua» (Martínez Kleiser 1945: 58). A Martínez Kleiser (1989 [1953]: 525, núm. 45.963) amb *barbas* en plural.

1.2 Ponent

5) «Vent de ponent, | vent dolent» (Sanchis 1952: 61, núm. 273a). Al DCVB (s. v. *ponent*, lletra *a*), sense la barra vertical.

6) «De ponent, | ni aigua ni vent» (Sanchis 1952: 62, núm. 282b; localitzat a Manresa). Al DCVB (ibídem), sense la barra vertical.

7) «De poniente, ni viento ni gente» (Martínez Kleiser 1989 [1953]: 731, núm. 63.697). Com aquest, hi ha altres refranys en què es donen la mà el component meteorològic i el «dictat tòpic» (o sigui, la parèmia referida als pobles). Vegeu al respecte el punt 3.4.

8) «Vent de ponent, vent de la fam» (Sanchis 1952: 62, núm. 279; localitzat a l'Urgell i Camprodon). «Perjudica molt les collites a causa de la seva secor [...]» (Sanchis 1952: 62). «[Indica] la mala fama que té el vent ponentí i en general les coses que vénen d'occident» (DCVB, s. v. *ponent*, lletra *a*).

9) «Llamps a llevant, vent a ponent» (Sanchis 1952: 44, núm. 150; 63, núm. 300). Al DCVB (s. v. *llamp*, lletra *a*), amb el substantiu *llamp* en singular.

10) «Sol en rogent, | vent al ponent» (Sanchis 1952: 63, núm. 294; localitzat a Altea). Al DCVB (s. v. *ponent*, lletra *d*), sense la barra vertical.

11) «Sol i núvols rojos al ponent, | senyal de vent» (Sanchis 1952: 63, núm. 297).

12) «Sol con viento poniente, coge los bueyes y vete» (Díaz 1991: 84; localitzat a Tierra de Barros, Badajoz). La formulació «coge los bueyes y vete», o bé altres de molt similars, en la segona part de molts refranys castellans bimembres serveix, amb aquest recurs a les feines de la llaurança, per indicar que farà mal temps. Així també, en el refrany següent.

13) «Aire de poniente, suelta los bueyes y vente» (Martínez Kleiser 1989 [1953]: 731, núm. 63.698). Cf., a més, el refrany núm. 26.

14) «Rufolada al ponent, pluja o vent» (Estruch 2003: 60, s. v. *rufolada*).

2 TERRITORI

Mar i muntanya són dos referents del territori implicats en les prediccions meteorològiques d'alguns refranys al·lusius al vent (en general) o a determinats vents.

2.1 Mar

15) «Vent de fora i sense lluna, | fuig de sa costa tot d'una» (Sanchis 1952: 50, núm. 196). Aquest autor anota: «Els vents del sud-est són sovint acompanyats de boira i fan tornar grossa la mar en poques hores [...]». El mateix refrany figura al DCVB (s. v. *lluna*, lletra *s*), però sense la barra vertical.

16) «Vent de fora, aigua a terra» (Sanchis 1952: 50, núm. 202; al DCVB, s. v. *vent*, lletra *s*; Gomis 1998: 104). *Vent de fora* és el que bufa del mar cap a la terra, segons el DCVB, que no registra localització. En canvi, Sanchis i Gomis atribueixen el refrany a la població costera de Blanes; la darrera obra, amb l'aclariment «de mar» entre claudàtors a continuació de *Vent de fora*.

17) «Vent de port i tavernera, | mai n'ha mort cap al darrera» (Sanchis 1952: 30, núm. 56). «Com tots els vents nòrdics, té fama de sanitós [...]». Potser aquest refrany, citat així per Grieria [la font de què el pren] significa que és vent plover [...]».

18) «Aire de port antes de San Miguel, el payés torna a mirar al cel» (Vergara 1986² [1936]: 24). Es tracta d'un curiós testimoni que la font atribueix a l'Alt Aragó: «Se usa en el Alto Aragón para dar a entender que si sopla el viento N. en aquella comarca antes de que termine el mes de septiembre, no es favorable para las labores agrícolas». Però, malgrat la grafia castellanitzant i la localització altoaragonesa, el refrany presenta elements com *port* i *cel* que només poden ser catalans. D'altra banda, *payés*, manlleu al català *pagès* (DCECH, s. v. *pago*), és definit pel DRAE com a «Campesino o campesina de Cataluña o de las Islas Baleares».

19) «Si el viento viene del mar, mucho daño en tierra habrá» (Martínez Kleiser 1989 [1953]: 729, núm. 63.567).

20) «P'a volar un catxerulo | cal que hi haja vent de mar, | un bon mosso de muntanya | i un bon fil d'empalomar». Fórmula rimada, a manera de col·la, que Sanchis (1952: 50, núm. 191) atribueix a Alzira.

2.2 Muntanya

21) «Quan llampa a la mar, vent de la serra» (Ibàñez / Izquierdo / Moya 2003: 197, s. v. *llampar*; localitzat a Alcanar).

22) «Aire serrano, agua en la mano». «Oído en la provincia de Salamanca», segons Martínez Kleiser (1989 [1953]: 730, núm. 63.592). L'ALEANR registra el refrany en el punt Z 603 (Velilla, de la província de

Saragossa). Gomis (1998: 78, nota 9) localitza entre Saragossa i Carinyena *Aire serrano, / el agua en la mano*.

23) «De dalt de la serra | baixen dos germans: | són pelacanyes | i bufa-les-mans» (Sanchis 1952: 30, núm. 54b). Atribuït a la localitat valenciana de Vinaròs. Sanchis (1952: 29) dóna *pelacanyes* com a nom per a la tramuntana a la comarca catalana central del Vallès i a la meridional del Baix Ebre, prop de Vinaròs. Però en aquesta localitat la designació correspon al vent que baixa del nord-oest, de la serra interior.

24) «Bufarut cap a muntanya, blat a la cabanya» (Estruch 2010: 106, s. v. *bufarut*; localitzat a Santa Maria de Merlès). «Vent que [...] assenyala canvi de temps [...]».

3 TOPÒNIMS

3.1 Refranys diversos amb topònim

25) «Portugal claro y Galicia oscura, vendaval sin duda» (Martínez Kleiser 1989 [1953]: 730, núm. 63.651).

26) «Cuando runfla la cueva de Oreña, unce los güeis y vete por leña» (Vergara 1986² [1936]: 85). «Refrán que indica que el soplar el viento por el lugar citado es precursor de la venida de los fríos o del invierno. En la Montaña de Santander *runflar* significa mugir el mar o el viento, o ambos a la vez». D'altra banda, cal assenyalar la forma popular *güeis*, en lloc de *bueyes*.

27) «Cuando sopla del Montalvo, se echa la anguarina el charro» (Vergara 1986² [1936]: 82). «El Montalvo es un cerro situado al SO. de Salamanca, donde suele llover principalmente con viento de ese cuadrante». El DRAE defineix *anguarina* com a «Gabán rústico de paño burdo y sin mangas, que se pone sobre las demás prendas para protegerse del frío y de la lluvia»; i *charro*, com a «Aldeano de Salamanca, y especialmente el de la región que comprende Alba, Vitigudino, Ciudad Rodrigo y Ledesma».

28) «¡Vent a Andilla, calfa el seu!» (Vergara 1986² [1936]: 129). «Se emplea en Valencia para indicar que se recela temporal de Levante». Andilla es troba a la zona castellanoparlant de la província de València. En català normatiu s'escriu *sèu*.

29) «Cuando Los Frailes tienen moños y la Testa está tomá, Los Frailes tienen levante y la Testa vendaval» (Vergara 1986² [1936]: 77). «Dícese en Almería, refiriéndose a una eminencia que llaman la Testa del Cabo de Gata y a dos montes piramidales llamados Los Frailes». La forma popular *tomá* (per *tomada*) contribueix a la rima amb *vendaval*.

30) «Amb el vent de la Plana pujaràs | i amb la tramuntana abaixaràs» (Sanchis 1952: 54, núm. 228). «A la costa empordanesa facilita la navegació vers el nord [...]».

31) «Cuando sopla el viento del Estrecho, agua segura para el barbecho» (Vergara 1986² [1936]: 230; localitzat a Estepona). En referència a l'Estret de Gibraltar.

32) «El aire de Madrid mata un hombre y no apaga un candil» (Vergara 1986² [1936]: 282). «Alude a lo sutiles y finos que son los aires que soplan del Guadarrama sobre la capital de España, que ocasionan no pocas pulmonías con sus tristes resultados, cuando no parece que tienen fuerza alguna. Otros dicen: 'El aire de Madrid no apaga una luz y mata a un andaluz'» (p. 282-283).

33) «Els monjos de Montserrat no tanquen cap porta» (Manent 2002: 72, s. v. *aire de Montserrat*; localitzat a Molins de Rei). «Referint-se al vent [...]».

34) «La marea de Castilla y el aire de Sevilla» (Díaz 1991: 83). Localitzat a Trujillo (província de Càceres). Quant a *marea*, no es pot tractar de la més etimològica («movimiento ascendente o descendente del mar», «viento de mar»: primera i tercera accepcions segons el DRAE), per tal com no hi ha mar entre Castella i Extremadura. El *Diccionario extremeño* d'Antonio Viudas Camarasa (1988²: 112) recull per *marea* valors com ara 'pluja suau de poca durada' i 'rosada'. Ens inclinem per la primera.

3.2 Aire de...

35) «Aire de Pina llena la badina» (referit a Pina de Ebro, de la província de Saragossa). El recullen Arnal (1997 [1953]: 31) i Vergara (1986² [1936]: 345). Gomis (1998: 78, núm. 9) localitza a Montsó «Aire de Pina, / llena la badina». A l'ALEANR (mapa 1301: *Viento del sur*), hi figura amb lleus variants: «Aire de Pina, que llena la badina» (Hu 107: Jaca); «Aire de Pina, y llena la badina» (Hu 109: Yebra de Basa). D'altra banda, el DRAE registra *badina*, «balsa o charca de agua», com a pròpia d'Aragó.

36) «Aire de Monzón, agua en Aragón». Així, dins Martínez Kleiser (1989 [1953]: 730, núm. 63.583). Vergara (1986² [1936]: 312) el registra amb *Monzón* en cursiva, i atribueix el refrany a «los de Ainsa» [Aïnsa queda al nord de Montsó, riu Cinca amunt, a la mateixa província d'Osca]. Per la seva banda, Gomis (1998: 78), que transcriu barra inclinada darrere la coma, el localitza a Casp, que se situa al sud, a la província de Saragossa.

37) «Aire de Catalunya, [/] aigua segura».² Gomis (1998: 78) el localitza a Camporrells (comarca de la Llitera), a l'Aragó limítrof.

38) «Aire de Guara, aire a la cara» (Vergara 1986² [1936]: 79). «Este refrán sólo tiene sentido en la región inferior del Alto Aragón, donde se aplica». Guara és el nom d'una serra de la província d'Osca.

2. La barra inclinada entre claudàtors indica salt de línia a l'original.

39) «Aire del Segre, | aigua al darrere» (Sanchis 1952: 57, núm. 241). Manent (1997: 62) recull a Favara (província de Saragossa) aquesta variant: *Aire del Segre, aigua al radere*.

40) «Aire, airecito que de Ávila vienes, a catorce reales me hueles» (Vergara 1986² [1936]: 141). «Se refiere a las tierras septentrionales; Ávila está al mediodía de Medina y Peñaranda, y el aire de allá, que es solano, encarece el trigo y hace subir la tasa, que solía ser menos de catorce reales a principios del siglo XVII, que es de cuando data este refrán».

41) «Airecito que viene de Bargas, que hace llorar a los niños con barbas» (Vergara 1986² [1936]: 154). «Bargas está al N. de Toledo y alude a la fuerza y crudeza del viento que sopla de ese lado». Cf. «Aire descuernacabras, que hace llorar a los niños con barbas» (Vergara 1986² [1936]: 141); que aquest autor glossa així: «Se emplea en Ávila y su tierra, donde llaman así al viento que sopla de la parte N., que cuanto más fuerte, deja sentir más su frialdad y asperezas».

3.3 Vent de...

42) «Vent d'Alcarràs a Morella, no et fios d'ella» (Manent 1997: 39, s. v. *morellà, morellenc* o *de Morella*; localitzat a Faió, al nord de Morella). I la mateixa localització (ibídem) rep aquest altre refrany en què la primera part presenta els mateixos topònims de referència però en ordre invers: «Vent de Morella a Alcarràs, mal vas».

43) «Vent d'Alber, | pluja al carrer». Així, a Sanchis (1952: 43, núm. 144), que localitza el refrany al Rosselló. Al DCVB (s. v. *alber*), que el pren, així mateix, de font rossellonesa, sense barra vertical darrere la coma i amb minúscula per a aquest nom de vent. Aquesta font registra com a tercera accepció per a *alber*: «Vent del Sud, o sia, de la part de les Alberes» (localitzada al Rosselló i al Conflent). Gomis (1998: 77) localitza al Rosselló també aquesta lleu variant: «Vent d'Alber, [/] pluja al darrer».

44) «Vent d'Aragó | no té racó» (Sanchis 1952: 22, núm. 10; localitzat a Tremp i Balaguer). «Els seus efectes són devastadors també en la nostra agricultura [...]» (Sanchis 1952: 21).

45) «Vent d'Aragó, | aigua al balcó». Sanchis (1952: 24, núm. 30; atribueix el refrany al Pont de Suert, situat a tocar de l'Aragó). El DCVB (s. v. *vent*, lletra *r*) no registra localització ni anota barra vertical. En canvi, la mateixa obra (s. v. *Aragó*) localitza a Artesa i Oliana *Aragó* o *vent d'Aragó* com a «vent del Nord-oest».

46) «Vent de Pallars | emporta-te'n la capa | que et mullaràs» (ALDC mapa 652). L'ALDC (mapa 652. *Altres vents segons llur direcció*) el registra al punt 110 (Cubells, comarca de la Noguera). Transliterem ortogràficament la transcripció fonètica de l'atles.

47) «Vent de Pallars, aigua (o «pluja») al detràs». Així, al DCVB (s. v. *vent*, lletra *q*). Noteu l'ús de la forma antiga i dialectal *detràs* (per la normativa *darrere*), que facilita la rima. Al DCVB (s. v. *Pallars*, lletra *a*): *Vent de Pallars, aigua al detràs*. I a més, aquest altre refrany: *Vent de Pallars, si no portes manta, et mullaràs*. Tots dos, localitzats a la comarca del Pla d'Urgell.

48) «Vent de Vallbona[,] no ve cosa bona» (Manent / Cervera 2006: 65, s. v. *vent de Vallbona*; localitzat a Guimerà).

49) «Vent del Camp, vent de la fam» (Manent 2002: 76, s. v. *vent de la Fam*; localitzat a Abrera, Baix Llobregat). Segons aquesta font, es refereix al Camp de Tarragona.

50) «Vent de Cal Magí, ja tenim la fam aquí» (Estruch 2003: 82, s. v. *vent de Cal Magí*; localitzat a Gaià). «Vent de la banda de Cal Magí d'Argençola, municipi de Castellnou de Bages [en referència al *Vent de Cal Magí*]».

51) «Vent de Sitges, les rases plenes a mitges» (Manent 2002: 78, s. v. *vent de Sitges*; localitzat a Martorell); «[...] no omple del tot els solcs profunds entre tira i tira de ceps».

52) «Vent de Sant Magí[,] que no fa ploure ni aclarir» (Manent 2008: 74, s. v. *vent de Sant Magí*); «[...] és equivalent al vent de la Fam i al Buida-sacs [per a la designació vent de la fam, vegeu els refranys 8 i 49]. Es refereix al santuari de Sant Magí de la Brufaganya [...]».

53) «Viento de Lebrija, agua fija» (Vergara 1986² [1936]: 269). «Según dicen los de Escacena del Campo (Huelva)». Lebrija és una localitat de la província de Sevilla.

3.4 De - / ni 'vent' ni... Meteorologia popular i dictadologia tòpica

Dictadologia tòpica és una fórmula inclosa al subtítol d'un llibre de Camilo José Cela (1998), el *Diccionario geográfico popular de España*, primer volum d'una publicació més extensa que no va tenir continuïtat. Els dictats tòpics van ocupar un clàssic de la paremiologia hispànica, Vergara (1986² [1936]), del qual podem ací abundantment. I, en l'actualitat, se n'ocupa profitosament, a l'àmbit del català, Víctor Pàmies (<http://topica.dites.cat/>) amb l'etiqueta de *Paremiologia tòpica*. Alguns dels anomenats «dictats tòpics» o «refranys geogràfics» contenen referències al vent en general (un d'anterior —cf. núm. 7—, més en concret, al vent de ponent).

54) «De Cabra, ni el viento, ni el pimienta, ni buen casamiento» (Vergara 1986² [1936]: 177).

55) «De Aragón, / ni viento ni varón» (Gomis 1998: 136, nota 8). Dins Vergara (1986² [1936]: 25), sense marca de cesura.

56) «De Daimiel, / ni hombre ni mujer, / ni aire si puede ser» (Gomis 1998: 136, nota 8). Curiosament, atribuït per la font a «los castellanos», amb la vaga significació, habitual en l'àmbit del català, de 'castellanoparlants', siguin o no de Castella. Daimiel es troba a la província de Ciudad Real.

57) «De Ronda, / ni buen viento / ni buen casamiento» (Gomis 1998: 136, nota 8). Localitzat a Andalusia. A Vergara (1986² [1936]: 359), una versió ampliada: *De Ronda, ni buen viento, ni buen casamiento, ni buena hoz de podar, ni buen buey de arar*.

58) «De Soria, / ni aire ni novia». Gomis (1998: 136, nota 8) l'atribueix novament a «los castellanos» (vegeu el núm. 56). El mateix refrany, el registra Vergara (1986² [1936]: 393), però sense la barra inclinada.

59) «Ni de Mérida el viento, ni de Safra' el casamiento» (Díaz 1991: 83; localitzat a Fuente del Maestre, província de Badajoz). Cal assenyalar la grafia dialectalitzant de Safra, indicadora de *seseo*, en lloc de la normativa *Zafra* (també, de la província de Badajoz).

4 REFRANYS AMB NOMS DE VENTS «GENTILICIS»

«Gentilicis» que vinculen els vents respectius als llocs de procedència, i els humanitzen:

60) «L'aragonès la mou | i el llevant la plou» (Sanchis 1952: 24, núm. 34; localitzat a Dosrius, comarca del Maresme). L'estructura bimembre en què determinat vent «la mou» (se sobreentén que «la pluja», «la tormenta», o un referent similar) i un altre «la plou» s'ajusta a una fórmula recurrent en tot el domini català. Cf. el núm. 66.

61) «Ábrego de día, agua al tercer día» (Martínez Kleiser 1989 [1953]: 730, núm. 63.657). *Ábrego* hereta el llatí (VENTUS) AFRICUS, 'vent del sud, vent africà' (DCECH, s. v. *ábrego*).

62) «Aire gallego, escoba del cielo». Així, a Rodríguez Marín (2007 [1926]: 12), que atribueix el refrany a Toledo. A aquest autor remet Martínez Kleiser (1989 [1953]: 730, núm. 63.620). Vergara (1986² [1936]: 48), que registra també el refrany i la localització de Toledo, deu haver pouat igualment de Rodríguez Marín.

63) «Aire madrileño, aire llovedor» (Vergara 1986² [1936]: 172). «Según dicen los burgaleses [...]»

64) «Vent morellà, | l'aigua està allà» (Sanchis 1952: 57, núm. 244; DCVB, s. v. *morellà*). Localitzat per totes dues fonts a Calaceit. Cf. «Vent morellà | pega ací i fot allà». Sanchis (1952: 29, núm. 48) l'atribueix al Maestrat. Poc més al sud, a Vistabella (de la comarca de l'Alcalatén), el registra el DCVB (s. v. *morellà*), però sense la menció inicial de «Vent»: «Morellà, pega ací i fot allà».

65) «Aire morellano, / el agua en la mano» (Gomis 1998: 78, nota 9; localitzat a Casp). Constitueix el correlat transfronterer de l'anterior, ara en versió castellana.

66) «El valencià la mou | i el cerç la plou» (Sanchis 1952: 24, núm. 33; localitzat a Morella). Al DCVB (s. v. *cerç*, lletra *b*), coma en lloc de barra vertical. Cf. el núm. 60.

67) «Xativí, | ni de vesprà ni de matí» (Sanchis 1952: 52, núm. 212). El DCVB (s. v. *xativí*) registra *vesprada* (en lloc de la grafia dialectalitzant *vesprà*): «Xativí, ni de vesprada ni de matí»; a més, consigna les accepcions ‘vent del sud’ (Alzira, Massalavés) o ‘vent del sud-oest’ (Polinyà).

5 PAREMIOROM

El nou projecte *ParemioRom* (*Paremiología romance: refranes meteorológicos y territorio*, 2012-), en què s’inscriuen els materials acumulats durant dos triennis en la base de dades BADARE (vegeu les notes 1 i 2), pretén mostrar la vinculació dels refranys meteorològics amb el territori a través d’un nou recurs que permeti la geolocalització dels refranys a partir dels topònims implicats o les atribucions a determinat(s) lloc(s). Algunes de línies que ens han de guiar poden trobar-se en diversos treballs ja publicats (Gargallo / Iannàccaro 2010; Gargallo 2011a; 2011b). Confiam que els vents, amb ciència i paciència, ens duguin a bon port.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALDC = JOAN VENY / LÍDIA PONS I GRIERA (2006): *Atles lingüístic del domini català. Volum III. 4. La família: cicle de la vida; 5. Món espiritual: l’Església. Festes religioses. Creences; 6. Jocs; 7. Temps cronològic. Meteorologia; 8. Topografia*. Barcelona, Institut d’Estudis Catalans.
- ALEANR = MANUEL ALVAR, con la colaboración de ANTONIO LLORENTE, TOMÁS BUESA Y ELENA ALVAR (1978-1983): *Atlas Lingüístico y Etnográfico de Aragón, Navarra y Rioja*, 12 vols. Madrid / Zaragoza, CSIC / Diputación Provincial de Zaragoza.
- ARNAL CAVERO, PEDRO (1997 [1953]): *Refranes, Dichos, Mazadas... en el Somontano y montaña oscense*. Zaragoza, Herederos de Pedro Arnal Caveró e Institución Fernando el Católico, Prames, S.A.
- CASTAÑÓN, LUCIANO (1962): *Refranero asturiano*. Oviedo, Diputación de Oviedo, Instituto de Estudios Asturianos (CSIC).
- DCECH = JOAN COROMINAS, con la colaboración de JOSÉ A. PASCUAL (1980-1991): *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, 6 vols. Madrid, Gredos.
- DCVB = ALCOVER, ANTONI M. / DE B. MOLL, FRANCESC (1930-1962): *Diccionari català-valencià-balear* [també consultable en línia: <http://dcvb.iecat.net/>]. Palma de Mallorca, Moll [10 vols.].
- DÍAZ DÍAZ, EMILIO (1991): *Refranero popular extremeño*. Badajoz, Universitas.
- ESTRUCH I SUBIRANA, MARIA (2003): *Els noms populars de núvols, boires i vents del Bages*. Manresa, Centre d’Estudis del Bages.
- ESTRUCH I SUBIRANA, MARIA (2010): *Els noms populars de núvols, boires i vents al Berguedà*. Berga, Edicions de l’Albí.

- GARGALLO GIL, JOSÉ ENRIQUE (2011a): «Dialectología y paremiología: refranes meteorológicos y variación diatópica en la Romania». *Dialectologia* 7, p. 37-74. <http://www.publicacions.ub.edu/revistes/dialectologia7/Default.asp>.
- GARGALLO GIL, JOSÉ ENRIQUE (2011b): «Refráns meteorolóxicos e atlas románicos, paremioloxía e territorio». *Estudos de Lingüística Galega* 3, p. 31-50. http://ilg.usc.es/elg/volume/3/pescuda/Pescuda_Gargallo_ELGO3_2011.pdf.
- GARGALLO GIL, JOSÉ ENRIQUE / IANNACCARO, GABRIELE (2010): «Il progetto BADARE. Proverbi meteorologici e territorio». *Bollettino dell'Atlante Linguistico Italiano* 34, p. 165-188.
- GOMIS I SERDAÑONS, CELS (1998) = CELS GOMIS I MESTRE: *Meteorologia i agricultura populars. Recull d'aforismes, modismes, creences i supersticions referents a la meteorologia i a l'agricultura a l'entorn dels anys 1864 a 1915. Segona edició notablement augmentada amb gran nombre de confrontacions a cura de Cels Gomis i Serdañons*. Barcelona, Alta Fulla.
- IBÁÑEZ MARTÍ, PILI / IZQUIERDO SALOM, TERE / MOYA REVERTÉ, MAITE (2003): «*Montsià en capell, guarda't d'ell*: Els noms dels núvols a la comarca del Montsià». PRADILLA CARDONA, MIQUEL ÀNGEL (ed.): *Llengua i Literatura a les comarques de la diòcesi de Tortosa*. Benicarló, Onada, p. 179-200.
- MANENT, ALBERT (1994): *Els noms populars dels núvols i boires: Camp de Tarragona. El Priorat*. Reus, Centre d'Estudis Riudomencs «Arnau de Palomar».
- MANENT, ALBERT (1997): *Els noms populars de núvols, boires i vents: Ribera d'Ebre i Terra Alta*. Barcelona, Centre d'Estudis Riudomencs «Arnau de Palomar».
- MANENT, ALBERT (2002): *Els noms populars de núvols, boires i vents del Baix Ebre i [del] Baix Llobregat*. Vilassar de Mar, Katelani.
- MANENT, ALBERT (2008): *Els noms populars de núvols, boires i vents a la Conca de Barberà*. Montblanc, Museu Arxiu de Montblanc i Comarca.
- MANENT, ALBERT / CERVERA, JOAN (2006): *Els noms populars de núvols, boires i vents a l'Urgell*. Lleida, Pagès.
- MARTÍNEZ KLEISER, LUIS (1945): *El tiempo y los espacios de tiempo en los refranes*. Madrid, Librería General de Victoriano Suárez.
- MARTÍNEZ KLEISER, LUIS (1989 [1953]): *Refranero general ideológico español*. Madrid, Real Academia Española.
- RODRÍGUEZ MARÍN, FRANCISCO (2007 [1926]): *Más de 21.000 Refranes Castellanos. No contenidos en la copiosa colección del Maestro Gonzalo Correas[,] allególos de la tradición oral y de sus lecturas durante más de medio siglo (1871-1926)*. Madrid, Atlas.
- SANCHIS GUARNER, MANUEL (1952): *Els vents segons la cultura popular*. Barcelona, Barcino.
- VERGARA MARTÍN, GABRIEL MARÍA (1986² [1936]): *Refranero geográfico español*. Madrid, Librería y casa editorial Hernando.
- VIUDAS CAMARASA, ANTONIO (1988²): *Diccionario extremeño*. Cáceres, edición del autor.

